

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ТРАНСАКЦІЙНИМИ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

FORMATION MECHANISM MANAGAMENT OF TRANSACTION COSTS OF THE ENTERPRISE

Статтю присвячено питанню формування механізму управління трансакційними витратами підприємства. Обґрунтовано актуальність проблеми побудови ефективного механізму управління трансакційними витратами, який би забезпечував комплексність та єдність в процесі прийняття управлінських рішень. Встановлено, що управлінські рішення в сфері управління трансакційними витратами реалізуються через сукупність заходів цілеспрямованого впливу на величину та структуру даних витрат. Досліджено складові процесу управління трансакційними витратами та взаємозв'язки між ними. Визначено мету, завдання та принципи управління даними витратами, що забезпечать їх оптимізацію в довгостроковій перспективі. Охарактеризовано якісні та кількісні методи, за допомогою яких можна здійснити оцінку трансакційних витрат на підприємстві. Досліджено функції управління даними витратами, до яких належать планування, організування, мотивування, контролювання і регулювання, та інструменти управління, через які здійснюється реалізація зазначених функцій. Визначено сукупність загальних та спеціальних критеріїв, на основі яких можна оцінити ефективність системи управління трансакційними витратами на підприємстві.

Статья посвящена вопросу формирования механизма управления трансакційними расходами предприятия. Обоснована актуальность проблемы построения эффективного механизма управления трансакційными издержками, который бы обеспечивал комплексность и единство в процессе принятия управленческих решений. Установлено, что управленческие решения в сфере управления трансакційными издержками реализуются через совокупность мер целенаправленного воздействия на величину и структуру данных расходов. Исследованы составляющие процесса управления трансакційными издержками и взаимосвязи между ними. Определены цели, задачи и принципы управления данными расходами, которые обеспечивают их оптимизацию в долгосрочной перспективе. Охарактеризованы качественные и количественные методы, с помощью которых можно осуществить оценку трансакційных издержек на предприятии. Исследованы функции управления данными расходами, к которым относятся планирование, организоевание, мотивирование, контроль и регулирование, и инструменты управления, через которые осуществляется реализация указанных функций. Определена совокупность общих и специальных критериев, на основе которых можно оценить эффективность системы управления трансакційными издержками на предприятии.

The article is devoted to the formation mechanism of transactions costs. The urgency the problem of constructing an effective mechanism for management of transaction costs, which

would ensure integrity and unity in decision-making. Found that management decisions in the management of transaction costs realized through a combination of measures targeted influence on the size and structure of the data costs. The structure of the management transaction costs and the relationship between them. Defined purpose, objectives and principles of data management costs, enabling them to optimize the long term. Characteristic of qualitative and quantitative methods with which to make an assessment of transaction costs in the enterprise. Investigated the function of data management costs, which include planning, organizing, motivating, controlling and regulation, and management tools through which the implementation of these functions. The set of general and specific criteria on which to evaluate the effectiveness of control transaction costs in the enterprise.

Ключові слова: транзакційні витрати, підприємство, механізм управління, принципи управління, функції управління, методи управління, інструменти управління.

Вступ. В умовах усталення ринкових відносин в Україні перед суб'єктами господарювання стоїть складне завдання забезпечення стабільності та ефективності їх функціонування. Звичайно, на діяльність підприємств значний вплив мають фактори зовнішнього середовища. Проте, і наявність дієвого внутрішнього механізму управління підприємством є суттєвим чинником, який визначає ефективність його діяльності та відповідний рівень фінансової стійкості. Зокрема, на сьогоднішній день досить важливою і актуальною для підприємства являється проблема визначення основних складових механізму управління транзакційними витратами, оскільки, з розвитком інституціонального середовища спостерігається зростання питомої ваги даних витрат в загальній сукупності витрат підприємства. Недосконале управління витратами підприємства, в тому числі і транзакційними, може призвести до загрози неплатоспроможності підприємства, погіршення його фінансової безпеки, руйнування стратегічного потенціалу. Тому, від ефективності системи управління витратами напряму залежить прибутковість підприємства, стабільність його розвитку та дотримання встановлених цілей.

Дослідженням процесу управління витратами на підприємстві займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці: Фролова [14], Карданська [9], які займалися питаннями ефективності управлінських рішень в сфері управління витратами; Зосименко [7], Курило [11], які вивчали завдання управління витратами, в тому числі і транзакційними; Гавриш [3], Ясінська [15], Дем'яненко [4], Бланк [1], що досліджували принципи управління витратами на підприємстві.

Не применшуючи внесок зазначених авторів в теорію управління витратами, слід зауважити, що на сьогодні досі залишається актуальним питання побудови ефективного механізму управління транзакційними витратами на підприємстві, який би забезпечував комплексність та єдність в процесі прийняття управлінських рішень.

Постановка задачі. Метою даного дослідження є вдосконалення системи управління трансакційними витратами через уточнення сутності та визначення основних елементів механізму управління трансакційними витратами на підприємстві і взаємозв'язків між ними. Для досягнення мети дослідження поставлено і вирішено наступні завдання: визначено мету, завдання та принципи управління трансакційними витратами; досліджено кількісні та якісні методи та моделі оцінки трансакційних витрат; охарактеризовано функції управління та інструменти, за допомогою яких вони реалізуються.

Методологія. В дослідженні використано абстрактно-логічний метод, за допомогою якого виділяються найбільш суттєві принципи та завдання управління трансакційними витратами; прийоми індукції, дедукції, аналізу та синтезу—для розробки концепції механізму управління трансакційними витратами підприємства та формування системи взаємодії основних елементів цього механізму.

Результати дослідження. Ефективне управління виробничо-господарською діяльністю підприємства, підвищення його фінансової стійкості та конкурентоспроможності передбачає насамперед створення ефективної системи управління трансакційними витратами. Отримання максимального прибутку за мінімальних витрат є показником успішної діяльності будь-якого підприємства.

Всі управлінські рішення в області ефективної взаємодії підприємства з елементами зовнішнього інституціонального середовища тісно взаємопов'язані та прямо або побічно впливають на фінансові результати діяльності підприємства загалом. Тому управління трансакційними витратами повинно розглядатися як комплексна функціональна система, що передбачає розробку взаємозалежних управлінських рішень, кожне з яких робить свій внесок у загальну результативність діяльності підприємства [14].

Підготовка кожного управлінського рішення в сфері управління трансакційними витратами, вибору напрямків та форм регулювання їх рівня повинні враховувати альтернативні можливості дій та забезпечувати варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень. При цьому, якими б ефективними не здавалися ті або інші проекти рішень в області управління трансакційними витратами, вони не повинні вступати в протиріччя з головними цілями діяльності підприємства, стратегічними напрямками його розвитку, оскільки це підриватиме економічну основу ефективного використання ресурсів в майбутньому періоді [9]. Управлінські рішення в сфері управління трансакційними витратами реалізуються через сукупність заходів цілеспрямованого впливу на величину та структуру трансакційних витрат.

Таким чином, процес управління трансакційними витратами можна розглядати як комплекс взаємопов'язаних та цілеспрямованих заходів, які мають на меті раціоналізацію розміру та структури трансакційних витрат. За допомогою такого підходу до трактування даного поняття можна чітко встановити складові процесу управління трансакційними витратами та взаємозв'язки між ними, іншими словами побудувати механізм управління трансакційними витратами підприємства.

Взагалі процес управління підприємством спрямований на досягнення певної мети, яка визначає місію його існування. Процес управління трансакційними витратами в короткостроковій перспективі має на меті підтримку величини та рівня даних витрат на певному рівні з подальшим їх скороченням, в довгостроковій перспективі метою є оптимізація трансакційних витрат при зміцненні стратегічної позиції підприємства [7].

Отже, можна стверджувати, що загальною метою управління трансакційними витратами є підвищення ефективності управління даними витратами на основі розробки стратегічних напрямків оптимізації їх рівня, обсягу та структури та безперервного пошуку напрямків зниження цих витрат для забезпечення оптимального співвідношення «витрати-прибуток».

Для досягнення зазначеної мети підприємству необхідно виконати ряд важливих завдань, до яких відносяться [7, 11, 14]:

1. визначення індикаторів системи управління трансакційними витратами підприємства, тобто системи аналітичних показників, за допомогою яких можна оцінити ефективність існуючої на підприємстві системи управління та виявлення недоліків в управлінні;

2. налагодження системи пошуку, обробки та передачі інформації про величину трансакційних витрат, час та місце їх виникнення;

3. здійснення постійного контролю за ходом господарської діяльності підприємства та контролювання здійснення трансакційних витрат;

4. виявлення тенденцій до зміни рівня, обсягу та структури трансакційних витрат;

5. визначення напрямків управління трансакційними витратами підприємства, тобто перелік заходів, за допомогою яких можна раціоналізувати розмір та структуру трансакційних витрат;

6. визначення параметрів управління трансакційними витратами, тобто сукупності показників, зміна яких впливає на розмір та структуру витрат. До таких параметрів належать зовнішні (стан ринку, який визначає рівень витрат на оплату послуг сторонніх організацій; кон'юнктура ринку, сприятливий стан якої веде до зниження витрат; стан економіки країни в цілому, який визначає загальну результативність діяльності суб'єктів господарювання) та внутрішні (обсяг товарообороту, збільшення якого веде до зменшення умовно-постійних трансакційних витрат; структура капіталу підприємства,

яка обумовлює виникнення витрат, пов'язаних зі сплатою вартості залученого капіталу; умови товаропостачання та збуту продукції тощо). Знання параметрів, що впливає на розмір і структуру трансакційних витрат, дасть змогу визначити резерви їх зниження, що є складовим елементом системи управління даними витратами на підприємстві;

7. визначення інструментів управління витратами, за допомогою яких менеджери зможуть довести значення внутрішніх параметрів управління до бажаного рівня;

8. визначення методів та моделей управління, застосування яких дасть змогу оптимізувати величину та структуру трансакційних витрат;

9. визначити та оцінити критерії ефективності управління трансакційними витратами, зміна значень яких у кінцевому результаті становить мету управління трансакційними витратами підприємства;

10. визначення резервів оптимізації трансакційних витрат.

Виконання завдань для досягнення мети управління трансакційними витратами здійснюється на підприємстві з використанням системи принципів управління, тобто сукупності правил, положень і норм, що спрямовані на оптимізацію трансакційних витрат підприємства. Аналіз джерел [3, 4, 7, 15] дозволив виділити наступні принципи управління трансакційними витратами підприємства:

- принцип орієнтованості на стратегічні цілі розвитку підприємства;

- принцип системності, який передбачає побудову стратегічного і тактичного планування, облік і контроль трансакційних витрат, оцінку роботи персоналу як цілісну систему планових, облікових, контрольно-аналітичних та економічних розрахунків, спрямованих на досягнення підприємством високих результатів господарювання;

- принцип інтегрованості із загальною системою управління підприємством;

- принцип варіативності підходів до розробки конкретних управлінських рішень;

- принцип недопущення та усунення зайвих трансакційних витрат;

- принцип безперервності—передбачає постійний пошук, передачу, нагромадження, оброблення та аналіз інформації щодо трансакційних витрат для потреб управління підприємством;

- принцип бюджетного (кошторисного) методу управління трансакційними витратами підприємства—передбачає складання бюджетів структурних одиниць відповідно до їх диференційованих у межах підприємства економічних функцій, сумування бюджетів підрозділів і одержання генерального бюджету підприємства та визначення відповідності показників генерального бюджету стратегічним цілям підприємства;

- принцип комплексного характеру формування управлінських рішень— передбачає, що управління трансакційними витратами необхідно розглядати як комплексну функціональну керуючу систему, що забезпечує розробку та прийняття управлінських рішень, кожне з яких прямо або опосередковано впливає на загальну результативність діяльності підприємства;

- принцип участі персоналу підприємства в процедурах системи управління трансакційними витратами сприяє поглибленому ознайомленню кожного працівника незалежно від посади з характером діяльності, структурою та завданнями підрозділу й підприємства;

- принцип періодичності—складання та обговорення документів системи управління трансакційними витратами потрібно здійснювати за певним графіком, узгодженим з виробничою та збутовою циклічністю діяльності підприємства;

- принцип економічної обґрунтованості та достовірності;

- принцип мінімальної трудомісткості—потребує орієнтації на досконалі методики, сучасні технічні засоби й відповідне програмне забезпечення (комп'ютерні технології) виконання комплексу планових, облікових, контрольних та аналітичних розрахунків.

За І.А. Бланком [1] управління витратами—це система принципів та методів розробки та реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням ефективного використання ресурсів та капіталу в різноманітних видах діяльності підприємства та організацією їхнього обігу. З цього визначення випливає при здійсненні управління витратами, в тому числі і трансакційними, важливе значення має правильний вибір та застосування методів і моделей управління, за допомогою яких можна вивчити та отримати точну інформацію про трансакційні витрати та на її підставі прийняти найбільш ефективні управлінські рішення.

Отримати інформацію про трансакційні витрати можна на основі кількісних та якісних методів. До якісних методів відносяться евристичні методи в рамках системи управління трансакційними витратами, що ґрунтуються на використанні думок спеціалістів-експертів. Вони включають в себе: метод експертних оцінок (призначення вагових характеристик, послідовних порівнянь, попарного зважування), метод переваг, метод розстановки пріоритетів, бальний метод.

До кількісних методів відносяться математично-статистичні, системні та програмно-цільові методи. Основу математично-статистичних методів складає моделювання одно- та багатофакторних залежностей між трансакційними витратами та визначальними показниками на основі фактичних статистичних даних. Найбільшого поширення одержали методи кореляційного моделювання, питомих показників, коректуючих коефіцієнтів, оцінки постаттевих трансакційних витрат. Крім того, поширеним є метод

розрахунку прогнозів на основі тренду і коливань динамічного ряду. Методика статистичного прогнозу по тренду і коливаннях заснована на їх екстраполяції, тобто на припущенні, що параметри тренду і коливань зберігаються до прогнозованого періоду. Економіко-математичні моделі в управлінні трансакційними витратами дають змогу відобразити економічні характеристики об'єкта витрат з метою дослідження його у вигляді системи математичних виразів [14].

На основі системних методів здійснюється моделювання залежності економічних та витратних показників на основі ітераційного наближення проєктованих показників до нормативно-розрахункових, встановлених для типових або подібних процесів (продуктів). Зазвичай, це багатофакторні моделі, що враховують вплив факторів, які не знаходяться в тісному взаємозв'язку між собою. До цих методів належать методи імітаційного моделювання, розмірних коефіцієнтів та ін. До системних методів також можна віднести метод математичного моделювання на основі нечіткої логіки, який дозволяє встановити природні причинно-наслідкові зв'язки між показником і факторами, що на нього впливають. Застосування теорії нечітких множин дозволяє описати всі ці зв'язки природною мовою, звільняючи дослідника від трудомістких процедур збору і обробки великих масивів експериментальних даних [5, 8].

Застосування програмно-цільових методів та моделей зумовлюється необхідністю розвитку підприємства. Програмно-цільові методи зв'язують цілі розвитку з ресурсами, за допомогою спеціальних програм, які забезпечують ефективну реалізацію продукції підприємства на ринку [14].

Безперечно, будь-який процес управління, в тому числі і управління трансакційними витратами, на підприємстві реалізується через систему функцій управління, до яких відносяться, як уже зазначалось, планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання. Крім того, механізм управління трансакційними витратами в процесі реалізації функцій менеджменту передбачає використання різноманітних інструментів управління, за допомогою яких вивчають витрати, досліджують їхню поведінку та, в кінцевому результаті, управляють ними.

Планування—це прогнозування (визначення) параметрів керованого процесу (або результатів його діяльності) на основі зіставлення інформації про потреби зовнішнього середовища в результатах діяльності об'єкта і його можливостей з урахуванням розвитку самого об'єкта, що направлено на досягнення поставленої перед системою мети [10]. Тобто, планування передбачає визначення прогнозного рівня, обсягу та структури трансакційних витрат підприємства відповідно до потреб його діяльності з врахуванням найоптимальніших шляхів здійснення даних витрат.

Інструментами планування виступають стратегічні та тактичні плани та прогнози, баланси, які відображають напрямки витрат ресурсів відповідно до потреб і джерела надходження цих ресурсів, бюджети та кошториси трансакційних витрат, економічно обґрунтоване нормування трансакційних витрат відповідно до потреб підприємства, а також математичне моделювання.

Організування — вид управлінської діяльності, спрямований на формування структури управління організацією, встановлення у ній системи зв'язків та відносин, що дає змогу ефективно працювати для досягнення поставлених цілей [13]. Тобто, в процесі управління трансакційними витратами формуються відносини та розподіляються повноваження між різними рівнями управління щодо планування та здійснення трансакційних витрат на підприємстві.

В системі управління трансакційними витратами функція організування реалізується через такі інструменти як делегування повноважень, обов'язків та відповідальності, проектування системи комунікацій, визначення змісту розпоряджень, регламентування управлінських функцій і завдань щодо управління трансакційними витратами.

Мотивування — вид управлінської діяльності, спрямований на спонукування себе та інших працівників організації до діяльності, що забезпечує досягнення визначених цілей [13]. Інструментами мотивування виступають премії, бонуси до річного окладу, програма корпоративного страхування життя [2], надання соціального пакету (напр., укладання договорів добровільного медичного страхування), грошові винагороди, просування по службі, а також догани, штрафи.

Контролювання—функція управління, яка полягає у визначенні виконуваної підлеглими роботи з метою забезпечення виконання планів і завдань, спрямованих на досягнення цілей організації [6]. З точки зору процесу управління трансакційними витратами контролювання передбачає оцінювання та аналіз якості роботи фахівців та підрозділів за виконання прийнятих планів щодо рівня, обсягу та структури трансакційних витрат. Інструментами контролювання виступають аналіз фінансової звітності, аналіз фінансових коефіцієнтів, методи контролю якості продукції, методи оцінки та перегляду планів, методи контролю поведінки працівників.

Регулювання—функція управління, метою якої є виправлення, виявлених в процесі контролювання, недоліків, збоїв та відхилень шляхом розроблення і впровадження відповідних заходів. Інструментами регулювання можуть виступати перегляд стандартів та критеріїв, коригування планів, реорганізація структури управління, зміни в системах мотивування працівників тощо.

Після побудови системи управління трансакційними витратами необхідно в обов'язковому порядку застосувати сукупність критеріїв, на основі яких

можна визначити ефективність даної системи управління. Такими критеріями можуть бути загальні (чистий прибуток, рентабельність, ринкова вартість підприємства тощо) та спеціальні (коефіцієнт рентабельності трансакційних витрат управлінської діяльності, коефіцієнт дохідності трансакційних витрат збутової діяльності, коефіцієнт рентабельності трансакційних витрат фінансової діяльності тощо) [12].

На основі викладеного вище побудуємо механізм управління трансакційними витратами підприємства (рис.).

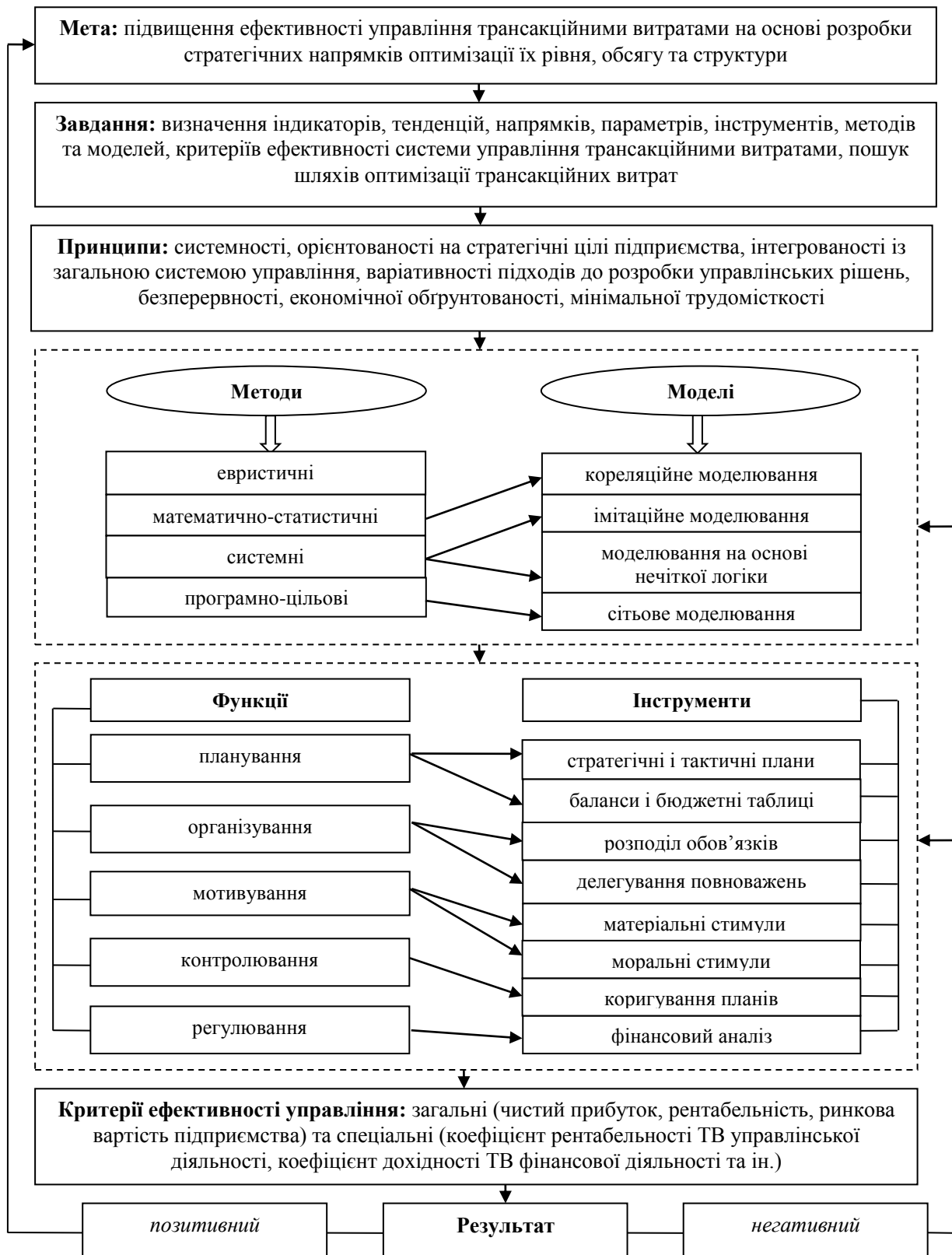

Рис. Механізм управління транзакційними витратами підприємства
 * розроблено автором

Загалом, слід зауважити, що наведений механізм управління трансакційними витратами дасть можливість підприємству не лише теоретично окреслити та обґрунтувати мету, принципи, завдання, функції управління, а й застосовувати їх у практиці господарювання, що дасть змогу здійснювати постійний контроль за місцем виникнення трансакційних витрат та можливість їх регулювати.

Висновки. Управління витратами є важливою складовою економічного механізму будь-якого підприємства. Від величини витрат підприємства, в тому числі і трансакційних, залежить його рентабельність, фінансова стійкість, конкурентоспроможність. Тому ефективне управління трансакційними витратами, яке передбачає не лише мінімізацію даних витрат, а й забезпечення їх ефективності, тобто одержання прибутку, що реально виправдовує витрати, є на сьогоднішній день надзвичайно актуальним. Система управління трансакційними витратами повинна бути розроблена на комплексній основі і базуватись на взаємозалежному вирішенні поставлених завдань і досягненні намічених цілей.

Науковою новизною статті є вдосконалення механізму управління трансакційними витратами підприємства, який враховує мету, завдання, принципи, методи та моделі, функції та інструменти, а також критерії ефективності управління та дає можливість вдосконалювати систему управління підприємством загалом.

Перспективою подальших наукових розробок за даним напрямом є пошук шляхів мінімізації трансакційних витрат підприємства, дослідження проблем оцінки даних витрат, розробка показників ефективності трансакційних витрат за видами діяльності підприємства.

Література:

1. Бланк И.А. Управление использованием капитала.—К.: «Наука-центр», 2000.— 656 с.
2. Богацька Н.М., Гнатик О.І. Сучасні інструменти мотивації персоналу — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2009/Economics/37416.doc.htm
3. Гавриш В.П., Драганова Т.П. Методичні аспекти управління витратами на підприємствах — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.confcontact.com/20111222/3_gavrish.htm
4. Дем'яненко С.І. Менеджмент аграрних підприємств/ С.І. Дем'яненко. – К.: КНЕУ, 2005. – 347 с.
5. Заде Л. Понятие лингвистической переменной и его применение к понятию приближенных решений / Пер. с англ.; По ред. Н.Н. Моисеева, С.А. Орловского.— М.: Мир, 1976.—166 с.
6. Здойма А.М. Контролювання як загальна функція менеджменту— [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2010/Economics/64891.doc.htm

7. Зосименко Т.І. Концептуальні засади формування механізму управління трансакційними витратами в економіці України—[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_38/21.htm
8. Интрилигатор М. Математические методы оптимизации и экономическая теория / Пер. с англ. Г.И. Жуковой, Ф.Я. Кельмана.—М.: Айрис-пресс, 2002.—576 с.
9. Карданская Н.Л. Принятие управленческого решения: Учебник для ВУЗов.—М.: ЮНИТИ, 1999.—407 с.
10. Карлофф Б. Деловая стратегия / Б. Карлофф.—М.: Экономика, 1991.—239 с.
11. Курило О.Б. Механізм управління витратами машинобудівних підприємств / О.Б. Курило // Економчний простір.—2011.—№ 45.—С. 269-279.
12. Михайловський В.І. Деякі аспекти щодо оцінювання та планування трансакційних витрат виробничо-господарській діяльності підприємства / В.І. Михайловський, Т.В. Склярчук // Науковий вісник НЛТУ України.—2010.—Вип.20.3.—С. 186-191.
13. Стадник В.В. Менеджмент: підручник/ В.В.Стадник, М.А.Йохна.- 2-ге вид., вип., допов.- К.: Академвидав, 2007.- 472с.
14. Фролова Л.В. Управління витратами обігу торговельних підприємств на основі компетентнісного підходу: [монографія] / Л.В. Фролова, О.С. Кравченко; Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського.—Донецьк: вид-во «Вебер» (Донецька філія), 2009.—223 с.
15. Ясінська А.І. Сутність управління витратами на вітчизняних підприємствах / А.І. Ясінська // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2007. – №14 (594). – С. 357-360.